

Október 6.

1848 március tavaszán egész Európát a szabadság utáni vágy tartotta izgalomban s ez forradalmakra vezetett. Előbb Párisban, majd Bécsben, így jutott el hozzánk a szabadság kívánásának mindent elsöprő szenvedélye.

Március 15-én a pesti lelkes ifjúság Petőfi, Jókai, Vasváry és mások vezetésével vér nélkül felszabadította a sajtót, a gondolatszabadságot. Cenzura (ellenőrzés) nélkül kinyomaták Petőfi Nemzeti dal-át és a nemzet kívánságait tartalmazó 12 pontot.

Megmozdult a Pozsonyban székelő magyar országgyűlés is, mire a király, V. Ferdinánd 1848 április 11-én szentesítette aláírásával az új törvényeket, amelyek a szabadság és egyenlőség alapján készültek az új Magyarországot megalapítani.

Határtalan volt a lelkesedés hazánkban e törvények szentesítésére, de életbeléptetésükre már nem volt idő. A bécsi udvar féltette hatalmát a magyar szabadságtól, ellene szegült annak, s a küzdelemben hatalmasabbnak bizonyult a felszabadulni vágyók millióinál. A győzelem eszköze az volt, hogy felháztították ellenünk az általunk befogadott vagy megtűrt idegenajkú népeket, a nemzetiségeket, akiket arra bízattak, hogy ha a magyarok megkapták a szabadságot, nekik is adjanak szabadságot arra, hogy elszakadhassanak tőlünk.

A nemzet, ha nem akart öngyilkosságot, fegyverhez nyult. Kossuth Lajos gyűjtő szavai ezrével sodorták a magyarságot a kibontott zászlók alá. Görgey, a nagytehetségű fővezér és vezértársai — mint Damjanich, Pöltenberg, Lázár Vilmos, Kiss Ernő és mások — megtették azt a csodát, hogy az akkori Európa egyik legjobban felszerelt és kiképzett hadseregét az alig néhány hetes és gyengén kiképzett fiatal magyar honvédséggel nemcsak hogy sorozatosan megverték, hanem az országból is kiűzték, az ellenünk lázadókat pedig levertek.

Ekkora szégyent kevés nemzet ért meg Európában, mint az osztrák. De éppen ez a hatalmas arculesapás készítette arra, hogy — feledve nagyhatalmi tekintélyét, — a hozzá képest kicsi magyarság ellen segítségül hívja az orosz sereg erejét.

Az eredmény nem lehetett más, mint Világos, az elesigázott, lerongyolódott, bár lelkes magyar honvédség letette a fegyvert, de nem a gyűlölt osztrák, hanem az orosz sereg előtt.

Ez az újabb szégyen rettenetes bosszúra ragadtatta százados elnyomóinkat.

Összefogdostatta derék honvédeinket s idegen országokba, idegen csapatokba osztotta be őket. A tiszteket hosszabb fogságra ítélték, a vezéreket pedig egy csokorba gyűjtve, Araden halálra ítélték, lévén egyetlen — de az ő szemükben megbocsáthatatlan bűnük, hogy szerették hazájukat és hogy az osztrák sereget csúfosan szétverték s kikergették az országból!

Október 6-án kellett végrehajtani az ítéletet.

Teljes sötétség borult az aradi vár tájékára. Az őszi szél meg-megverdeste a szomorú börtönök ablakait és lassú esőpöccben esni kezdett az eső. Fél öt lehetett, mikor a tábornokok befejezték előkészületüket az elkerülhetetlen halálra. Mindegyik megerősítette magát a hit erejével, bátorításával.

Az udvaron ezalatt kivonult a vár egész katonasága. Tompa dobpergés verte fel az alig szürkülő hajnal csendjét.

Fél hat felé az egyik börtönőr kiszolgáltatta a kivégzendők közül Kiss Ernőt, Schweidel Jánost, Dessewffy Arisztidet és Lázár Vilmost. A négy halálraítéltet közrefogta a katonaság és megindult a gyászos menet. Ünnepelesen, lassú lépésben a vár egyik sáncárába vonultak s ott megálltak. Itt volt a vesztőhely, itt kellett meghalnia a négy legyőzhetetlen magyar tábornoknak.

Egyszerre katonák álltak elő, a bilincseket leoldották a foglyok kezéről, bekötözték szemüket. Csak Kiss Ernő kapott engedélyt arra, hogy nyitott szemmel nézhessen a halál szemébe. Közben a búcsú megható, szívettépő jelenetei következtek. Schweidel odamegy a lelkiatyához s egy kis keresztet nyújt át neki, hogy mint egyetlen örökséget, adja át majd fiának. Kiss Ernő felkiált: Szegény hazám! Vége mindennek... Isten büntesse meg hóhérainkat!

De int a vezénylő tiszt, mindegyik elítélt elé három-három katona áll, rájuk irányzott fegyverrel.

Még egy jeladás s előördül a sortűz. Lázár, Dessewffy és Schweidel holtan bukik arára, de a negyedik tábornok, Kiss Ernő még áll rendületlenül, csak kulcsontját érte a lövés. Erre egy katona hozzárohan s közvetlen közelből lő rá, mire Kiss Ernő is elzuhan a sáncárok nedves, vértől ázott talaján. A bosszú művének első félvonása véget ért.

A katonaság visszatér s most kilenc tábornokot vezetnek elő: Pöltenberget, Törököt, Lahnert, Knezichet, Leiningen-Westerburgot, Aulichot, Vécseyt és a csaták félistenét, Damjanichot. Az idő még korai, hiszen félhét sincsen, de a parancsnok gyorsan végezni akar velük is. A kapu előtt egy szekér várja a törött lábú Damjanichot. Mikor a hősök hőse lebecs a lépcsőn, az egyik osztrák tiszt két katonát küld segítségére. Parancsnoka azonban rászól:

— Vissza! Ez a sinterlegények dolga!

Az ősz tábornok megáll, szembenéz az embertelen tiszttel, majd odafordul a bakóhoz:

— Jöjjön hóhér úr! Ön most az én legjobb barátom!

Megindul a menet. A várból kiérve átmennek a Maros hídján s az Uj-Arad felé vezető országúton haladnak. Negyedóra múlva egy lapályon megpillantják a kilenc bitófát. Rágondolni is szörnyű! Vitéz katonákat, dicső tábornokokat úgy

végeznek ki, mint közönséges rablógyilkosokat! A menet bekanyarodik s a katonaság négyszöget formálva közrefogja a tábornokokat s a bitókat.

A tábornokok letérdelnek s elmondják utolsó imájukat. Azután megkezdődik újra a kínos ceremónia. Felolvassák az ítéletet, a főbörtönőr háromszor kegyelmet kér az elítéltek számára, mire a vezénylő parancsnok így szól: — Istennél a kegyelem!

Ezzel a főbörtönőr odalép Pöltenberg tábornok elé s így szól:

— Kérem, százados úr! — Azután leoldja bilincseit s odalöki a bakóhoz: Ezennel átadom önnek!

Pöltenberg egy pernyi időt kér. Odamegy Damjanichhoz, megöleli, megcsókolja, majd a többiekhez, tőlük is hasonlóan búcsúzik. Azután visszatér a bakóhoz s így szól: Most már az öné vagyok!

Egy-két irtózatoss pere s a dicső honvédtábornok megszűnik élni. Aztán sorba következik Török, Lahner. Knezić h hangosan imádkozik egészen addig, míg el nem hagyja nemes lelke. Nagy Sándor ezt kiáltja utoljára:

— Éljen a haza!

Leiningen beszédbe kezd. Tiltakozik azon vád ellen, hogy Buđa visszafoglalásakor az elfogott német tiszteket kegyetlenül felkoncoltatta volna.

Hetediknek Aulich következik, majd Damjanichra kerül a sor, aki mikor megáll előtte a bakó, örömmel kiált fel:

— Már-már azt hittem, hogy én leszek az utolsó, én, aki a csatában mindig az első voltam! — Azután érzékenyen elbúcsúzik az utolsóinak maradó Vécseytől, majd odátipeg a bakóhoz. Az egyik pap segítségére siet, de ő udvariasan elhárítja magától:

— Köszönöm, már úgy sem tart sokáig...

Az ősz tábornok búcsúja könnyeket csal még a katonák szeméből is. Az egyik százados félrefordul, hogy ne lássák el-érzékenyedését.

— Éljen, százados úr! — kiált fel Damjanich, — Ön úgy látom, rokonszenvezik velünk!

Azután a bakóhoz fordul:

— Kérem, vigyázzon a szakállamra, össze ne borzolja.

Mikor a kötelet nyakába teszik, még egyszer felkiált s felesége nevét mondja:

— Emiliám, szegény Emiliám!

Utoljára következett Vécsey, aki a temesvári ostrom miatt jutott arra az irgalmatlan sorsra, hogy utolsóinak maradt s végig kellett néznie társai szomorú végét. Nem volt már kitől búcsúznia, hát odatámolyog, egykori ellenfeléhez, Damjanich teteméhez, térdrehullott előtte s megcsókolta annak hideg ke-

zét... Ekkor már hangos zokogás is hallatszott a katonák soraiból.

Tíz óra lehetett, amikor véget ért a világ egyik legborzalmasabb gaztette, a magyar szabadság hőseinek legyilkolása.

A bakó odalépett a vezénylő parancsnok elé s jelentette:

— Őrnagy úr, teljesítettem kötelességemet!

— Emberileg — válaszolt az őrnagy s elfordult, hogy elrejtse megindultságát.

A katonaság elvonult, csak hat ór és a lelkeszek maradtak ott...

Az őszi szél zokogva rázta meg a fák ritkuló lombjait...

Meghalt a szabadság!

Szegény, szegény Magyarország...

AZ ARADI VÉRTANUK.

Szabadságharcunknak letűnt virága,
Te vakító nap a mult század délen,
Nem pazaroltad sugarad hiába,
Bár vak sötétbe halt az égi fény,
Eszméiden nem győzött az enyészet,
Örökbe hagyta halhatatlan részed,
Fényeddel fényt hint késő századokra
A tizenhárom vértanú alakja.

Ki a hemályból te ragadtad őket,
Dics-sugárt rájuk dicsfényed vetett,
Az eszmény nélkül tespedő erőnek
Te adta a rajongó ihletet,
S midőn napod már a nagy éjbe dőlt rég,
Világosságod bennük tündökölt még
S haláluk is azért volt, hogy mi abban
Azt lássuk, ami benne halhatatlan.

Nem haltak ők meg, ha az eszme él még,
Melyért ők éltek s éltek áldozák,
Nem haltak ők meg, hogyha lelkük fényét
Tisztán, tündöklőn öröklőn hagyák,
Nem haltak ők meg! — csak ha már nem lüktet
Szívünkben heve az ő hős szívüknek,
Ha ama *nagy cél* csak bolygó kísértet:
Akkor meghaltak s ő, hiába éltek!

Mert mint a költő lényé él a dalban,
Midőn a test már régen hamu, por,
Mint mesterműben lángol halhatatlan
Ihlett művészed lelke, régi kor: —